

Любов БОРОВЕЦЬ,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ – ФУНДАМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується зростанням потреби у формуванні свідомого громадянина, патріота своєї держави, особистості з активною громадянською позицією та глибоким розумінням історичного минулого. У виконанні цього завдання особливого значення набуває громадянська та історична освіта. Громадянська та історична освітня галузь має ключове значення у формуванні законослухняного громадянина, який усвідомлює свої права та обов'язки, поважає державні символи та цінує культурну спадщину. Тому сучасні підходи до викладання історії мають акцентувати увагу не лише на фактах і датах, а й на осмисленні причинно-наслідкових зв'язків, формуванні критичного мислення та емпатії до різних історичних періодів і постатей. Важливо, щоб учні усвідомлювали значення української історії її складність та багатогранність, а також розуміли внесок українського народу в загальнолюдську цивілізацію. Глибоке розуміння історії власної держави є фундаментом національної ідентичності, а знання історії рідного краю є важливим етапом у формуванні загальнонаціональної ідентичності.

З огляду на сучасний розвиток усіх сфер життя, особливого значення набуває діяльність саме педагога, який не лише навчає, а й веде учнів за собою, постійно вдосконалюючи свої професійні навички та методи для надання нових знань учням/ученицям. Його власний патріотизм, знання історії та культури, а також вміння створити на уроці атмосферу поваги та толерантності є важливими чинниками успіху цього процесу. Нам приємно відмітити, що у закладах освіти Черкаської області працюють знаючі, креативні педагоги, тому ми маємо багато досягнень і успіхів. Насамперед, перемога у конкурсі «Учитель року-2025».

Переможці II (фінального) етапу I туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року-2025»:

- **I місце.** *Ольховецька Дарія Олегівна*, учитель історії Уманського ліцею №2 Уманської міської ради Черкаської області.

- **II місце.** *Кирилюк Наталія Олександрівна*, учитель історії Тернівського ліцею Тернівської сільської ради.

- **III місце.** *Таран Ірина Іванівна*, учитель історії Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32 Черкаської міської ради Черкаської області.

З величезною гордістю та радістю повідомляємо, що **Черкаську область** на Всеукраїнському конкурсі «Учитель року – 2025» гідно представила **Ольховецька Дарія Олегівна**, учителька історії та правознавства Уманського ліцею №2 Уманської міської ради Черкаської області, яка посіла **II місце** у фіналі конкурсу в номінації «Історія». URL: <https://oiopp.ed-sp.net/node/81228>.

Зазначимо, що у 2024/2025 навчальному році на IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з історії та правознавства переможцями стали 4 учні закладів освіти Черкаської області (3 третіх місця і 1 перше місце).

Також учителі історії і правознавства взяли активну участь у конкурсі цифрових ресурсів. Радимо педагогам використовувати розробки переможців

конкурсу на кращий електронний освітній ресурс, а саме:

- *Неумитого Володимира Михайловича*, учителя історії та правознавства Звенигородського ліцею. №1 Звенигородської міської ради Звенигородського району Черкаської області, **дистанційний курс «Основи правознавства», 9 клас.** URL: <https://sites.google.com/view/osnovy-pravoznavstva>

- *Пушкарської Інни Василівни*, учителя історії та громадянської освіти Смілянської спеціалізованої школи I-III ступенів №12 Смілянської міської ради Черкаської області, **сайт «Навчальні кейси з громадянської освіти. 8 клас».** URL: <https://surl.li/hmactv>

- *Лучанінової Світлани Іванівни*, учителя історії Золотоніської гімназії ім. С. Д. Складенка Золотоніської міської ради Черкаської області, **«Інтелектуальна шоу-гра «Я люблю Україну» для юних істориків (9-11 класів)».** URL: <https://surl.cc/nmzjab>

- *Дудар Тетяни Юріївни*, учителя історії Чаплинської гімназії – філії опорного закладу "Боярський ліцей" Лисянської селищної ради Черкаської області, **вебсайт «Інтерактивні вправи на уроках історії. 7 клас».** URL: <https://surl.li/grypej>.

ПРОГРАМИ

1. У новому навчальному році учителі громадянської та історичної освітньої галузі працюватимуть за такими модельними програмами:

2. Вступ до історії України та громадянської освіти. 5-6 клас

3. Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурлака О. В., Власова Н. С., Желіба О. В., Майорський В. В., Піскарьова І. О., Щупак І. Я.).

4. Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Желіба О. В., Мокрогуз О. П.).

5. Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бакка Т.В., Желіба О.В., Мелешенко Т.В., Щупак І.Я.)

6. Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О.В., Мартинюк О.О.)

Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)

1. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Димій І. С., Шеремета Р. В.).

2. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.).

3. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Мартинюк О. О., Гісем О. О., Охредько О. Е.)

Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)

1. Модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. В., Секиринський Д. О., Щупак І. Я.)

2. Модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кафтан М. В., Козорог О. Г., Костюк І. А., Мудрий М. М., Селіваненко В. В.)

3. Модельна навчальна програма «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Даниленко В. М., Гісем О. В., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Тарасюк Т. Д.)

4. Модельна навчальна програма «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Аркуша О. Г., Дяків В. Г., Мудрий М. М., Пастушенко Р. Я., Хлипавка Л. М.)

Історія України. Всесвітня історія. 6 клас

1. Модельна навчальна програма «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пісарьова І. О., Бурлака О. В., Майорський В. В., Мелешенко Т. В., Щупак І. Я.)

2. Модельна навчальна програма «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О., Мартинюк О., Сорочинська Н., Гісем О., Василенко Я.)

Історія України. 7-9 клас

1. Модельна навчальна програма «Історія України. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бурлака О. В., Желіба О. В., Павловська-Кравчук В. А., Худобець О. А., Черкас Б. В., Щупак І. Я.)

2. Модельна навчальна програма «Історія України. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Гупан Н. М., Малієнко Ю. Б., Серова Г. В.)

3. Модельна навчальна програма «Історія України. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Бойко В. І., Василенко Я. Л., Даниленко В. М., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Сирцова О. М., Тарасюк Т. Д.)

Всесвітня історія 7-9 класи

1. Модельна навчальна програма «Всесвітня історія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Щупак І. Я., Посунько А. С., Бакка Т. В., Бурлака О. В., Власова Н. С., Желіба О. В., Махонін О. О., Мелешенко Т. В., Павловська-Кравчук В. А., Пісарьова І. О., Худобець О. А.)

2. Модельна навчальна програма «Всесвітня історія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.)

3. Модельна навчальна програма «Всесвітня історія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Гісем О. В., Бойко В. І., Василенко Я. Л., Даниленко В. М., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Сирцова О. М.)

Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)

1. Модельна навчальна програма «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 1) для закладів загальної середньої освіти (автори: Секиринський Д. О., Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О., Щупак І. Я.)

2. Модельна навчальна програма «Історія: Україна і світ. 7–9 класи (інтегрований курс)» (варіант 2) для закладів загальної середньої освіти (автори: Власова Н. С., Желіба О. В., Кронгауз В. О., Секиринський Д. О., Щупак І. Я.)

Громадянська освіта. 6-9 клас

Модельна навчальна програма «Громадянська освіта. 6–9 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин І. З.)

Громадянська освіта. 8 клас

1. Модельна навчальна програма «Громадянська освіта. 8 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин І. З.)

2. Модельна навчальна програма «Громадянська освіта. 8 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Пометун О. І., Ремех Т. О., Серова Г. В.)

Інтегрований курс історії та громадянської освіти 7-9 класи

Модельна навчальна програма «Інтегрований курс історії та громадянської освіти. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кафтан М. В., Костюк І. А., Селіваненко В. В., Цеунов І. А.)

ВИМОГИ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Міністерство освіти і науки України затвердило концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти (наказ МОН від 30 червня 2024 року №1072 «Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти») URL: <http://surf.li/nysqz>. Згідно з положеннями концепції пропонується запровадити спеціальні **інтегровані** історичні курси для профільної середньої освіти, наприклад:

- історичну географію;
- локальну / регіональну історію;
- історію культури.

Пропонуємо розглянути приклади тем, які можна використовувати для інтегрованих уроків. Інтегровані уроки історії та мовно-літературної освітньої галузі:

1. *Перша світова війна: руйнування ідеалів та «втрачене покоління»* (на прикладі роману Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін»), 10 клас

Поеднання історії і зарубіжної літератури допомагає поглибити знання учнів/учениць про причини, хід та наслідки Першої світової війни, її вплив на суспільство та світогляд людей. Допоможе навчити читати з розумінням роман Е. М. Ремарка «На Західному фронті без змін», який яскраво відображає травматичний досвід солдатів на фронті. Головна мета такого уроку для здобувачів освіти – це виховання в сучасного покоління антивоєнного світогляду, усвідомлення цінності людського життя та миру, співчуття до жертв війни.

2. *«Українське шістдесятництво в подіях і постатях»*, 11 клас.

Викладаючи історію України в 11-х класах період «відлиги» педагог розповідає про причини формування руху шістдесятників, розглядає їхню боротьбу за національну самобутність, свободу творчості, відновлення історичної пам'яті українського народу. У відновленні історичної пам'яті допоможе саме українська література, коли відбувається вивчення творчості ключових представників шістдесятництва: Василя Симоненка, Ліни Костенко, Івана Драча. **Василь Симоненко** у своїй поезії вирізнявся гострою громадянською лірикою, патріотизмом та бунтарським духом проти лицемірства радянської системи, закликаючи до національного пробудження та відстоювання власної гідності в таких поезіях: «Україно, ти моя молитва», «Задивляюсь у твої зіниці»

Ці теми дозволяють не лише поглибити знання учнів з історії та літератури, але й сприяють вмінно аналізувати історичні та літературні джерела, розуміти взаємозв'язок між минулим і сьогоденням, а також формують національну свідомість та громадянську позицію.

Залежно від обставин, знання можуть проявлятися як з окремих предметів або об'єднуються, зберігаючи при цьому індивідуальні особливості складових елементів (дуалізм знань). Історія та мистецтво – це ті предмети які гармонійно інтегруються між собою. Наведемо приклад такої інтеграції – це **вивчення епохи Відродження через призму живопису**. Уроки історії можуть включати аналіз картин таких майстрів Відродження, як Леонардо да Вінчі, Рафаель чи Мікеланджело. Замість простого переліку історичних подій у 8-х класах учні/учениці можуть досліджувати:

- Який одяг носили люди, які предмети їх оточували?
- Хто замовляв ці твори мистецтва?
- Як розвиток оптики та анатомії вплинув на реалістичність зображення людського тіла?
- Можна запропонувати здобувачам освіти цікаві проекти:
 - «Винаходи Леонардо да Вінчі: від ескізу до сучасності»
 - «Леонардо да Вінчі – це науковець чи митець?»

3. *«Модернізація промисловості та сільського господарства середини XIX ст. – початку XX ст.»*. 9 клас.

Ця тема чудово підходить для інтеграції історії та географії у 9 класі, оскільки вона дозволяє учням зрозуміти глибокий взаємозв'язок між суспільними змінами та їхнім просторовим виміром.

Історія надає **хронологічні рамки**, пояснює **причини, передумови, рушійні сили та наслідки** модернізаційних процесів. В історії досліджуються соціально-економічні умови, що вимагали модернізації, аналізуються зміни в соціальній структурі суспільства. Вивчається роль держави у проведенні реформ, ставлення до них різних суспільних груп, наслідки для національного руху.

На уроках географії вивчається, де саме виникали нові промислові центри (наприклад, Донбас як вугільно-металургійний регіон). Географія пояснює, чому ці регіони стали центрами індустріалізації (наявність **корисних копалин, транспортних шляхів, робочої сили**). Предмет географія пояснює спеціалізацію сільського господарства в різних регіонах (наприклад, вирощування зерна на Півдні України, цукрових буряків у Центральній Україні) та вплив модернізації на **структуру аграрного виробництва та земельні відносини** у цих регіонах.

4. *«Великі географічні відкриття та їхній вплив на світову історію та географічну картину світу»*. 8 клас.

Така тема є класичним прикладом тісного зв'язку історії та географії. Історична частина фокусується на причини та наслідки (пошук нових торговельних шляхів, прагнення багатства, розвиток кораблебудування), ключових постатях (Христофор Колумб, Васко да Гама, Фернан Магеллан) та наслідках (колонізація, работоргівля, формування колоніальних імперій, початок глобалізації). Географічна складова розглядає географічні знання того часу, вивчення нових земель (Америка, морський шлях до Індії), зміни на політичній карті світу (утворення колоній, перерозподіл сфер впливу між європейськими державами) та формування уявлень про масштаби та будову Землі. Без географічних знань не було б відкриттів, а без них не було б змін в історії.

З урахуванням вищезазначеного, можна зробити висновок, що інтеграція історії та географії дозволяє учням глибше зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки між подіями минулого та їх просторовим виміром. Це допомагає бачити цілісну картину світу, усвідомлюючи, як географічні умови

впливали на історичний розвиток і як історичні події змінювали географічний ландшафт. У підсумку, такий підхід формує системне мислення та покращує розуміння сучасності через призму минулого і простору.

Електронні ресурси для використання

З метою ефективної організації навчання з громадянської та історичної освітньої галузі вчителям пропонується використовувати вебплатформи з онлайн-курсами та Ютуб каналами, що сприяють мотивації учнівського навчального процесу.

Онлайн –курси(платформи)

- Онлайн -курс з медіаграмотності «Very Verified». URL: <https://surl.li/fhdwgg>
- Лекція «Чому важливо говорити про ідентичність в умовах війни? Культурна ідентичність». URL: <https://surl.li/qafrml>
- Онлайн-трансляція «Національна ідентичність як фундамент зрілого суспільства». URL: <https://surl.li/pxxxkux>

Вебсайти

- Вебсайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
- Вебсайт «Моя Черкащина». URL: <https://tinyurl.com/mpeym7cn>

Ютуб канали

- Ютуб канал «Історія без міфів». URL: <https://surl.li/jaripv>
- Ютуб канал «Історія з Братами Капрановими» імені Т.Г. Шевченка URL: <https://surl.li/lxrcns>
- Ютуб канал «Історія на Easy». URL: <https://surl.li/bucesf>

Бажаємо у новому навчальному році успіхів, розвитку і миру!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. URL: <https://surl.li/lhfdfp>
2. Закон України. «Про освіту». URL: <https://surl.li/cc/txxwck>
3. Про загальнонаціональну хвилину мовчання, за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022. URL: <https://surl.li/cc/dzmbng>
4. Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти: Наказ МОН від 30 червня 2024 року №1072. URL: <http://surl.li/nyrsqz>
5. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: Наказ МОНУ від 02 серпня 2024 р. № 1093. URL: <http://surl.li/lxkjsf>
6. Про внесення змін до типової освітньої програми для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти: Наказ МОНУ від 09 серпня 2024 р. № 1120. URL: <http://surl.li/lvqipf>
7. Як використовувати оновлену Типову освітню програму для 5-9 класів. URL: <http://surl.li/idnuwp>
8. Інтеграція мистецтва та історії: впроваджуємо нові підходи. URL: <https://surl.li/jkcbxw>
9. Проєкт «Мапа звитяг та пам'яті українського народу». URL: <https://zvytiaga.online/>
10. Онлайн-курс «Єдина Україна: становлення національної ідентичності». URL: <https://surl.li/yemakx>
11. Серія документальних фільмів про героїчну боротьбу українців за свободу та незалежність: URL: <https://surl.li/uketds>; URL: <https://surl.li/cc/upwtfj>.